

Ontwikkeling inwoneraantal Gorinchem 1795-2023

In ruim 225 jaar tijd neemt het aantal inwoners van de gemeente Gorinchem toe van bijna 5.000 naar meer dan 38.000. Maar het bepalen van de jaarcijfers in deze periode (1795-2023) is nog geen sinecure.

Barend Bode

Hoe ziet de ontwikkeling van het inwoneraantal van Gorinchem er uit vanaf de Franse Tijd tot nu toe (2023)? Voor wie een antwoord zoekt op die vraag volstaat het niet om bij het gerenommeerde Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) te winkelen. Dat heeft weliswaar betrouwbare cijfers over de periode vanaf 1921, maar vóór dat jaar moeten ook andere bronnen worden aangeboord. Gemeentelijke en provinciale jaarverslagen schieten enigszins te hulp vanaf ongeveer 1850. Daar weer vóór, in de eerste helft van de negentiende eeuw, is het behelpen met de geheimen die kranten, begrotingen, patentregisters en jaarboekjes willen prijsgeven. En af en toe verlenen volkstellingen enige assistentie.

Doel

Ons doel is om zoveel en zo goed mogelijk het inwoneraantal per 1 januari van elk jaar te bepalen. Daarbij hebben we te kampen met ongelijksoortige vergelijkingen. Met name voor de 'beginneeuw' (1795-1900) is niet goed duidelijk wie nou wel en wie nou niet meegeteld worden, en welke cijfers meer of minder betrouwbaar zijn. Desondanks wagen we een poging om tot een enigszins verantwoord en voldoende aannemelijk beeld te komen.

Nadere specificatie van de inwonercijfers - bijvoorbeeld naar geslacht - blijft hier achterwege. Oorzaken en verklaringen van schommelingen van de bevolkingsstatistieken laten we eveneens buiten beschouwing, tenzij ze van belang zijn om tot een goede vaststelling van inwoneraantallen te komen.

Soms geven archiefbronnen bevolkingscijfers aan met als (peil)datum 31 december van een jaar. De vuistregel die we daarbij hanteren is dat het betreffende cijfer tevens geldt voor de dag erna, namelijk 1 januari van het eropvolgende jaar. Dus: een gevonden bevolkingscijfer van 31 december 1828 staat in principe gelijk aan het bevolkingscijfer van 1 januari 1829.

Startpunt

De volkstelling van 1795 leert ons dat Gorinchem in oktober van dat jaar 4.969 inwoners telt. Het is een mooi startpunt van onze zoektocht. Meteen hierna tasten we echter volledig in het duister: tot 1809 vinden we geen Gorcumse bevolkingscijfers. Vanaf dat jaar weer wel, maar het lastige daarbij is dat we niet met zekerheid weten welk cijfer bij welk jaar hoort. Toch komen we een heel eind.

De invoering van de Gemeentewet zorgt ervoor dat we sinds 1851 jaarlijks over gemeenteverslagen beschikken. Maar daarmee zijn we nog niet uit de problemen. Het lukt de gemeente aanvankelijk niet goed om de in 1850 ingevoerde bevolkingsregisters - en daarmee de inwoneraantallen - dusdanig op orde te krijgen dat we die 'blind' kunnen vertrouwen. Regelmatig moeten cijfers later gecorrigeerd worden, of treffen we bij de provincie Zuid-Holland getallen aan die afwijken van die van de gemeente.

Verder krijgen we in eerste instantie (1851-1865) te maken met een lastig te definiëren onderscheid tussen 'wettig gedomicilieerde bevolking' en 'feitelijke bevolking', waarbij de laatste categorie bijvoorbeeld ook de in Gorcum verblijvende militairen en gevangenen meetelt. Vanaf 1861 vervagen de verschillen tussen deze beide categorieën. Geleidelijk aan komen ook de gemeentelijke en provinciale cijfers steeds meer overeen, al blijft het afwijkingseuvel met tussenpozen de kop opsteken.

Vanaf 1920 accepteren we de informatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek als leidend. Tot in de eenentwintigste eeuw blijven er overigens meermaals verschillen bestaan tussen gemeentelijke cijfers en CBS-cijfers. De meest logische verklaring is wederom dat de gemeente in eerste instantie meer voorlopige getallen publiceert, die later nogal eens correctie behoeven.

Periode 1795-1813

Uit de Franse Tijd (1795-1813) zijn ons weinig bevolkingscijfers overgeleverd. Wel biedt de volkstelling uit oktober 1795 een mooi uitgangspunt. Deze geeft voor Gorinchem een inwoneraantal van 4.969.¹ Later (vanaf 1854) zullen enkele Gorcumse gemeentelijke jaarverslagen hetzelfde bevolkingscijfer van 4.969 inwoners koppelen aan de datum 31 december 1797,² maar dit moet als onjuist worden beschouwd. In ieder geval maken, meer dan een halve eeuw na dato, de verslagschrijvers van 1854 niet duidelijk waar zij die datum van 31 december 1797 nou precies vandaan halen. Het heeft er alle schijn van dat ze de klok wel hebben horen luiden, maar niet weten waar de klepel hangt.

Na de telling van 1795 ontberen we bijna vijftien jaar lang elke aanduiding van de omvang van de Gorcumse bevolking. De eerste keer dat we wel weer iets vernemen is 1809, met een bevolkingsaantal van 5.583.³

Daarna lijken de gemeentelijke begrotingen ons te kunnen helpen.⁴ Als de financiële raming voor het jaar 1811 wordt opgesteld, vermeldt het document een bevolking van 5.523 personen. De begrotingen voor 1812, 1813, 1814 en 1815 geven vervolgens steevast als bevolkingscijfer 5.762 zielen.

Hiermee lopen we tegen twee problemen aan. Het eerste is hoe we zo goed mogelijk de vraag kunnen beantwoorden: wat is de peildatum van de genoemde inwoneraantallen? Had Gorinchem 5.523 inwoners op 1 januari 1811? Of op 31 december 1810? Of op 1 januari 1810? Of misschien op een willekeurige andere datum? We kunnen er slechts naar gissen.

Het tweede probleem is de betrouwbaarheid van de cijfers. Hoe waarschijnlijk is het dat de omvang van de Gorcumse bevolking vier jaar achtereenvolgend exact hetzelfde blijft? Hoogst onwaarschijnlijk, luidt het retorische antwoord. Dat betekent dat de genoemde cijfers dus niet altijd even betrouwbaar zijn. Het lijkt aannemelijk dat de makers van de begroting van 1812 een redelijk accuraat inwoneraantal hebben opgeschreven, maar dat de opstellers van de drie begrotingen daarna voor het gemak maar klakkeloos het getal uit de begroting van 1812 hebben overgenomen.

In de volgende paragraaf wagen we een poging om beide problemen enigszins op te lossen.

¹ *Volks-telling in de Nederlandsche Republiek. Uitgegeven op last der commissie tot het ontwerpen van een plan van constitutie voor het volk van Nederland* (Den Haag 1796) [58](#).

² Regionaal Archief Gorinchem (hierna: RAG), Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 85.4, *Uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der gemeente Gorinchem, over het jaar 1854* (Gorinchem z.j.), p.4.

³ J.A. de Kok, *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie. Numerieke aspecten van Protestantisering en Katholieke Herleving in de Noordelijke Nederlanden 1580-1880* (Assen z.j. (1964)) [304](#).

⁴ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 4, volgnr. 6.1.

Rest ons hier nog te vermelden dat in de jaren 1810 en 1811 ook 'landelijk' inwonertellingen zijn uitgevoerd.⁵ Het kan haast geen toeval zijn dat we juist voor die twee jaartallen ook in Gorinchem cijfers lijken te kunnen vaststellen in de volgende paragraaf.

Periode 1814-1850

Na de Franse Tijd volgt het Koninkrijk der Nederlanden. Gemeenten hoeven aanvankelijk niet stelselmatig hun inwoneraantallen te publiceren. In 1851, met de invoering van de Gemeentewet, verandert dat. Tot die tijd blijft het echter sprokkelen geblazen van gegevens uit diverse bronnen, waarvan de gemeentelijke begrotingen de hoofdmoot uitmaken. Voor Gorinchem beschikken we daardoor over een ononderbroken reeks van cijfers.

Zoals we hiervoor hebben geconstateerd, brengen deze inwonercijfers uit begrotingen evenwel twee belangrijke problemen met zich mee: voor welke datum gelden ze, en hoe betrouwbaar zijn ze? Daarom verzamelen we tevens informatie uit andere bronnen, zoals kranten, jaarboeken en volkstellingen. Ook de plaatselijke patentregisters presenteren ons interessante gegevens.

Wanneer we deze 'begrotingscijfers' en 'incidenteel verkregen cijfers' naast elkaar leggen, dan tekent zich een patroon af. Namelijk dat de 'begrotingscijfers' betrekking lijken te hebben op het inwoneraantal van het jaar ervoor. Zo vinden we bijvoorbeeld in de begroting voor 1834 een zielental vermeld van 7.051. Dat getal blijkt exact overeen te komen met een incidenteel gevonden getal van de bevolking per 1 januari 1833.

Onze conclusie, gezien dit geconstateerde patroon, luidt dat we de 'begrotingscijfers' van elk jaar uit de periode 1826-1851 met een behoorlijke mate van waarschijnlijkheid kunnen koppelen aan het inwoneraantal van 1 januari van het jaar ervoor. Het tijdvak 1812-1825 biedt ons echter minder houvast, vanwege het ontbreken van 'incidentele controlecijfers', de onwaarschijnlijkheid dat de omvang van de bevolking daadwerkelijk meerdere jaren achtereen op exact hetzelfde getal uitkomt, en het ontbreken van info die ons iets betrouwbaars kan zeggen over de peildatum van de telling. Zo menen we slechts voor 1810 en 1811 - jaren waarvan we weten dat er daadwerkelijk tellingen zijn gehouden - aannemelijke cijfers te kunnen presenteren. Ook voor 1815 en 1818 noteren we inwoneraantallen, zij het met de kritische kanttekening dat dit voor 1818 puur gebaseerd is op het hierboven geconstateerde patroon van de 'begrotingscijfers'. Volgens datzelfde patroon zou Gorinchem op 1 januari 1816 een bevolking van 5.196 personen hebben, maar we nemen aan dat dit cijfer afkomstig is van de zogenaamde 'militietelling' uit februari 1815.

Daar waar er verschillen zijn tussen de 'inwoneraantallen volgens de begroting' en de 'inwoneraantallen volgens andere bronnen', is - gezien het belang van het geconstateerde patroon over een reeks van jaren - in principe gekozen voor het eerste getal.

Uitzonderingen daarop vormen de jaren 1825, 1845 en 1851.

Het gevonden 'begrotingscijfer' voor 1825 bedraagt 5.924. Uit gemeentelijke archiefstukken blijkt echter dat dat cijfer afkomstig is van een telling die gedaan moet zijn tussen 11 februari en 17 mei van dat jaar.⁶ Het Gorcumse college van burgemeester en wethouders berekent vervolgens dat het inwonertal op 1 januari 1825 op 29 personen minder moet worden gesteld, dus op 5.895.⁷

⁵ Han Nicolaas en Arno Sprangers, 'Buitenlandse migratie in Nederland 1795-2006: de invloed op de bevolkingssamenstelling', in: *Bevolkingstrends. Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland* 55:4 (2007) 32-46, aldaar [32](#).

⁶ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 62.3, f.134v-135v (notulen B&W 11 februari 1825) en f.183v (notulen B&W 13 mei 1825). RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 78.14, nr. 262 (uitgaande brief stadsbestuur 17 mei 1825).

⁷ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 78.14, nr. 262 (uitgaande brief stadsbestuur 17 mei 1825).

Voor 1845 hanteren we het uitgangspunt dat het - als onderliggende bevolkingscijfers over geboorte, overlijden, vestiging en vertrek ontbreken - onwaarschijnlijk is dat Gorinchem meerdere jaren achtereen exact hetzelfde inwoneraantal heeft.

Voor 1851 - het eerste jaar waarin we over een gemeentelijk jaarverslag beschikken - nemen we aan dat het in de begrotingsreeks opgenomen cijfer meer voorlopig is, en dat het in andere bronnen aangetroffen cijfer een later aangebrachte verbetering betreft.

Opmerkelijk genoeg geeft het register van de Gorcumse volkstelling van 31 december 1829 twee uitkomsten: voorin en kennelijk als 'officieel resultaat' 6.834, tegen achterin en kennelijk als resultaat van een recapitulatie per pagina 6.946. Nader onderzoek kan wellicht de oorzaak van dit verschil blootleggen. Vooralsnog kiezen we hier voor de 'kennelijk officiële uitslag': 6.834.

Tabel 1 geeft een overzicht van de gevonden bevolkingscijfers uit diverse bronnen, en toont welke inwoneraantallen we - zij het met de nodige voorzichtigheid voor vooral de periode tot 1825 - als 'meest aannemelijk' kunnen handhaven.

Tabel 1. Inwoneraantallen Gorinchem 1809-1852						
Kalender- jaar (jaar = x)	Begrotings- jaar (x+1)	Inwoner- aantal volgens begroting (x+1) ⁸	Inwoner- aantal volgens patent- register (x) ⁹	Inwoner- aantal volgens andere bronnen (x)	Meest aannemelijk inwoneraantal, per 1 januari (tenzij anders aangegeven *) (x)	Opmerking
1809				5.583 ¹⁰	5.583*	* telling maart/april ¹¹
1810	1811	5.523			5.523*	* datum telling onbekend
1811	1812	5.762			5.762*	* datum telling onbekend
1812	1813	5.762				
1813	1814	5.762				
1814	1815	5.762				
1815	1816	5.765		5.196 ¹²	5.196*	* telling februari ¹³
1816	1817	5.196				
1817	1818	5.196				
1818	1819	5.658			5.658*	* datum telling onbekend
1819	1820	5.658	5.658			
1820	1821	5.658	5.658			

⁸ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 4, volgnr. 6.1.

⁹ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 5, volgnrs. 30.1-30.22.

¹⁰ J.A. de Kok, *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie. Numerieke aspecten van Protestantisering en Katholieke Herleving in de Noordelijke Nederlanden 1580-1880* (Assen z.j. (1964)) [304](#).

¹¹ Zie: Resources Huygens KNAW, *Verzoeken om inlichtingen, met de daarover genomen besluiten*, [Onderwerp Inwoners en hun godsdienstige gezindheid \(volkstelling 1809\)](#) (geraadpleegd 19 september 2023).

¹² Volkstellingen 1795-1971, [Volkstellingen.nl](#), [De bevolking in 1815 per gemeente](#).

¹³ Tellingen in Ameide/Tienhoven en Enkhuizen vinden in februari plaats. Ameide/Tienhoven: Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, [Volkstelling 1815 Ameide en Tienhoven](#). Enkhuizen: Westfries Archief, Oud archief stad Enkhuizen, inv.nr. 1945, [Bevolkingsstatistiek, 9 februari 1815](#).

1821	1822	5.658	5.658			
1822	1823	5.658	5.658			
1823	1824	5.658				
1824	1825	5.658	5.658			
1825	1826	5.924	5.658	5.895 ¹⁴ 5.924 ¹⁵ 5.924 ¹⁶	5.895	
1826	1827	5.995	5.924		5.995	
1827	1828	6.077	6.077		6.077	
1828	1829	6.117	6.117	6.117 ¹⁷	6.117	
1829	1830	6.167	6.167	6.167 ¹⁸	6.167	
1830	1831	6.834	6.217	6.217 ¹⁹ 6.834 ²⁰ 6.834 ²¹ 6.834 ²² 6.834 ²³ 6.946 ²⁴	6.834	
1831	1832	6.907	6.970		6.907	
1832	1833	6.990	6.990		6.990	
1833	1834	7.051	7.051	7.051 ²⁵	7.051	
1834	1835	7.027			7.027	
1835	1836	7.325	7.325	7.225 ²⁶	7.325	
1836	1837	7.336			7.336	
1837	1838	7.441		7.441 ²⁷	7.441	
1838	1839	7.573			7.573	
1839	1840	7.643			7.643	
1840	1841	8.199		8.199 ²⁸ 8.199 ²⁹	8.199	

¹⁴ *Jaarboekje over 1826, uitgegeven op last van Z.M. den Koning* ('s Gravenhage 1826) [118](#).

¹⁵ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 6, volgnr. 4, f.218 (volkstelling 1825).

¹⁶ *Utrechtsche Provinciale en Stads-Courant* ([25 januari 1850 p.2](#)).

¹⁷ *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1829* ('s Gravenhage z.j. (1829)) [232](#).

¹⁸ *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1829* ('s Gravenhage z.j. (1829)) [232](#).

¹⁹ Het *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1830* ('s Gravenhage z.j. (1830)) noemt aanvankelijk een inwoneraantal van 6.217 op 1 januari 1830 ([p.116](#)), maar corrigeert dat nog vóór het ter perse gaan naar 6.834 inwoners.

²⁰ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 6, volgnr. 5 (volkstelling 1830), pagina 'Staat van de bevolking der stad Gorinchem, op den 1 januarij 1830'.

²¹ *Jaarboekje over 1831, uitgegeven op last van Z.M. den Koning* ('s Gravenhage 1831) [124](#).

²² *Noord-Brabander* ([17 maart 1831 p.4](#)).

²³ Het *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1830* ('s Gravenhage z.j. (1830)) noemt aanvankelijk een inwoneraantal van 6.217 op 1 januari 1830 ([p.116](#)), maar corrigeert dat nog vóór het ter perse gaan naar 6.834 inwoners ('*Veranderingen, onder het afdrukken voorgevallen, en misstellingen*', direct na de inhoudsopgave).

²⁴ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefnr. 2), hoofdstuk 6, volgnr. 5 (volkstelling 1830), recapitulatie achterin. Nader onderzoek zal wellicht uit kunnen wijzen wat de oorzaak is van het verschil met de opgave voorin ('Staat van de bevolking der stad Gorinchem, op den 1 januarij 1830').

²⁵ *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1833* ('s Gravenhage z.j. (1833)) [110](#).

²⁶ *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1835* ('s Gravenhage z.j. (1835)) [304](#).

²⁷ *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1838* ('s Gravenhage z.j. (1838)) [363](#).

²⁸ *Staten van de bevolking der steden en gemeenten van het Koninkrijk der Nederlanden, op de 1. Januarij 1840, naar aanleiding der jongste algemeene volkstelling, uitgegeven met autorisatie van Z.M. den Koning* ('s Gravenhage 1841) [21](#).

1841	1842	8.047	8.199		8.047	
1842	1843	8.213	8.213		8.213	
1843	1844	8.321	8.321	8.324 ³⁰	8.321	
1844	1845	8.376		8.025 ³¹	8.376	
1845	1846	8.376		8.478 ³²	8.478	
1846	1847	8.612		8.612 ³³	8.612	
1847	1848	8.533		8.533 ³⁴	8.533	
1848	1849	8.703		8.703 ³⁵	8.703	
1849	1850	8.718		8.718 ³⁶	8.718	
1850	1851	8.780		8.780 ³⁷ 8.780 ³⁸	8.780 ³⁹	
1851	1852	8.617	8.780	8.897 ⁴⁰	8.897	
1852	1853	8.695		8.695 ⁴¹	8.695	

Periode 1851-1920

Vanaf 1851 presenteert de gemeente Gorinchem ons jaarlijks, in haar 'uitvoerige en beredeneerde verslagen van de toestand der gemeente', de meest recente inwoneraantallen. Maar wie denkt dat die cijfers tot en met 1920 zonder nadenken kunnen worden overgenomen, komt bedrogen uit. Vooral in de beginperiode, als het bevolkingsregister nog maar net is ingevoerd (1850), functioneert de registratie van de bevolking nog niet optimaal. Regelmatig spreken de Gorcumse inwoneraantallen elkaar dan ook tegen, terwijl er bovendien ook menigmaal verschillen optreden met de cijfers die de provincie Zuid-Holland jaarlijks bekendmaakt.

Vaak betreft het kleine afwijkingen, maar soms constateren we forse schommelingen. Zoals in 1862, het jaar waarin een vernieuwd bevolkingsregister in gebruik wordt genomen. Aanvankelijk noteren we (in het Gorcumse jaarverslag over 1861) een inwoneraantal van 9.263 op 31 december 1861. Een jaarverslag verder (over 1862) blijkt de bevolkingsomvang op diezelfde datum (31 december 1861) ineens met maar liefst 390 personen verminderd te zijn, naar 8.873. Uitleg over de reden van het fors

²⁹ RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 6, volgnr. 6 (volkstelling 1840, optelling van de vermelde totaalcijfers voor de vijf wijken A-E: 1.711+2.210+2.534+1.498+246 = 8.199).

³⁰ *Jaarboekje van Zuid-Holland voor 1843* ('s Gravenhage z.j. (1843)) [408](#).

³¹ *Provinciaal Blad van Zuidholland 1845* ('s Gravenhage 1846) [nr.20, p.6](#).

³² *Bredasche Courant* ([17 april 1845 p.3](#)).

³³ *Dagblad van 's Gravenhage* ([23 maart 1846 p.3](#)).

³⁴ *Rotterdamsche Courant* ([4 mei 1847 p.5](#)).

³⁵ *Rotterdamsche Courant* ([8 april 1848 p.2](#)).

³⁶ *Dagblad van 's Gravenhage* ([11 april 1849 p.2](#)).

³⁷ *Nederlandsche Staatscourant* ([19 april 1851 p.2](#)).

³⁸ *Utrechtsche Provinciale en Stads-Courant* ([22 januari 1851 p.2](#)).

³⁹ Ter vergelijking: de uitkomst van de op 19 november 1849 gehouden volkstelling geeft voor Gorinchem een inwoneraantal van 8.766. *Nederlandsche Staatscourant* ([17 februari 1850 p.2](#)). *Uitkomsten der derde tienjarige volkstelling in het Koninkrijk der Nederlanden op den negentienden november 1849* ('s Gravenhage 1852) [Eerste gedeelte, p.6](#).

⁴⁰ *Nieuwe Rotterdamsche Courant* ([7 december 1851 p.2](#)).

⁴¹ Regionaal Archief Gorinchem, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 85.1, *Uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der gemeente Gorinchem, over het jaar 1851* (Gorinchem 1852), hoofdstuk 1.

lagere aantal krijgen we in een voetnoot: "Dit cijfer is het resultaat eener nauwkeurige telling welke uit het *nieuwe* bevolkingsregister plaats had."⁴²

Een nog grotere uitschieter zien we in 1872. Staat de inwonerteller op 31 december 1871 eerst nog op 9.463, in het volgende jaarverslag lezen we dat dat voor diezelfde datum naar beneden is bijgesteld met maar liefst 483 personen, tot 8.980. Deze keer blijft een gemeentelijke verklaring nota bene geheel achterwege. De provincie Zuid-Holland geeft wel een uitleg (voor de gehele provincie): "De voornaamste oorzaak hiervan zal wel daarin moeten worden gezocht, dat bij vertrek uit de Gemeente geene afschrijving uit de bevolkingsregisters heeft plaats gehad."⁴³

In beide gevallen vloeien de verschillen uiteindelijk voort uit de bevindingen van de volkstellingen die eind 1859 en eind 1869 zijn gehouden. Het uitzoekwerk daarvan neemt zoveel tijd in beslag, dat pas in 1862 respectievelijk 1872 de officiële uitkomsten kunnen worden gepubliceerd, én de resultaten kunnen worden verwerkt in de bevolkingscijfers van die beide jaren.

Het leidt helaas tot ongewenste schommelingen in de 'meest aannemelijke inwoneraantallen' voor bijvoorbeeld de periode 1859-1862. Voor de jaren 1859 en 1861 hebben we immers slechts (hogere) cijfers volgens de 'oude', minder accurate tellingwijze, terwijl we voor de jaren 1860 en 1862 uiteindelijk kiezen voor de meer accurate (lagere) cijfers.

Hetzelfde geldt min of meer voor de periode 1869-1872, met als bijkomende complicerende factor dat de volkstelling van 1869 niet op 31 december maar op 1 december heeft plaatsgevonden.

Het illustreert nogmaals de problemen waar gemeenten in de eerste twintig tot dertig jaren na de start van het bevolkingsregister (1850) mee te kampen hebben. Eerst bij de volkstelling van eind 1879 blijken de verschillen teruggebracht te zijn tot kleinere proporties, al duurt het nog tot 1901 voordat we alleen nog maar marginale afwijkingen waarnemen. We kunnen daarmee concluderen dat pas vanaf circa 1880/1900 de bevolkingscijfers een grotere mate van betrouwbaarheid hebben.

Tabel 2 geeft een overzicht van de bevolkingscijfers die we aantreffen in de gemeentelijke en provinciale jaarverslagen. Het lijkt er op dat de gemeente in eerste instantie de 'eerste uitkomsten' van de inwonertellingen publiceert, die geregeld 'in tweede instantie' (lees: het jaarverslag van het eropvolgende jaar) moeten worden bijgesteld. De cijfers van de provincie - hoewel die zich toch voornamelijk op de vanuit Gorinchem ontvangen informatie zal hebben gebaseerd - tonen meestal meteen de bijgestelde cijfers en hebben daardoor een 'definitiever karakter'.

Voor de periode 1851-1865 is gekozen voor het hanteren van de 'feitelijke bevolkingscijfers', omdat die - meer dan de eveneens beschikbare 'wettig gedomicilieerde bevolkingscijfers' - de tot het plaatselijke militaire garnizoen behorende manschappen en gezinnen meetellen. Daarmee zijn deze cijfers beter vergelijkbaar met de andere bevindingen in dit artikel. Bovendien gebruikt ook de provincie Zuid-Holland in het betreffende tijdvak de 'feitelijke bevolkingscijfers'.

Wel zijn, ter informatie en vergelijking, in een aparte kolom de in de Gorcumse jaarverslagen gepubliceerde inwoneraantallen van de 'wettig gedomicilieerde bevolking' (de officieel als inwoner geregistreerde personen) weergegeven. Deze categorie blijft bestaan tot 1866. Vanaf dat jaar vervalt het onderscheid tussen 'wettig gedomicilieerd' en 'feitelijk', en spreken de jaarverslagen van 'werkelijke bevolking'.

Het CBS geeft voor de periode 1880-1920 elke tien jaar een inwoneraantal. Ook voor de tussenliggende jaren schotelt het CBS ons (geboorte-, sterfte-, vestigings- en vertrek-)cijfers voor, evenwel zonder het daar per saldo bijbehorende inwoneraantal. Bovendien is niet helder waarom in

⁴² RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 85.12, *Uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der gemeente Gorinchem, over het jaar 1862* (Gorinchem z.j.), p.6.

⁴³ *Verslag over het jaar 1872, gedaan door de Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie Zuid-Holland* (z.p. z.j.), hoofdstuk 1, [p.3](#).

sommige kolommen meerdere getallen staan vermeld. Daarom zijn deze cijfers niet structureel meegenomen in de tabel.⁴⁴

Tabel 2. Inwoneraantallen Gorinchem 1850-1921

Jaar (jaar = x)	Gorinchem jaarverslag (x-1) ⁴⁵	Gorinchem jaarverslag (x) ⁴⁶	Zuid- Holland jaar- verslag (x-1) ⁴⁷	Zuid- Holland jaar- verslag (x) ⁴⁸	Andere bron- nen (x)	Meest aannemelijk inwoner- aantal, per 1 januari (x)	Gorinchem wettig inwoner- aantal (x), a=aan- vankelijk, c= cor- rectie ⁴⁹
1850							<u>8.105</u> ⁵⁰
1851					<u>8.897</u> ⁵¹ <u>8.897</u> ⁵²	8.897	8.182 ⁵³
1852	8.695					8.695	8.182
1853	8.687	8.687				8.687	8.275
1854	8.869	8.869				8.869	8.604
1855	8.856		<u>8.856</u>			8.856	8.604a 8.618c
1856	8.986		<u>8.986</u>			8.986	8.714a 8.727c
1857	9.000		<u>9.000</u>			9.000	8.717a 8.734c
1858	8.992		<u>8.992</u>			8.992	8.703a 8.708c
1859	9.102		<u>9.102</u>			9.102	8.811
1860	9.345	9.345	<u>9.345</u>		<u>8.933</u> ⁵⁴ <u>8.943</u> ⁵⁵ <u>9.115</u> ⁵⁶	8.943	9.032

⁴⁴ CBS Historische collectie, Gemeentelijke documentatie 1880 Gorinchem Zuid-Holland, <https://historisch.cbs.nl/detail.php?id=395203237> (geraadpleegd 19 september 2023).

⁴⁵ Bron: jaarverslagen gemeente Gorinchem 1851-1919 (RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnsr. 85.1-85.36) en 1920 (RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 71, 1921, rubriek 16B, 'Verslag van den toestand der gemeente Gorinchem over het jaar 1920').

⁴⁶ Bron: jaarverslagen gemeente Gorinchem 1851-1919 (RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnsr. 85.1-85.36) en 1920 (RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 71, 1921, rubriek 16B, 'Verslag van den toestand der gemeente Gorinchem over het jaar 1920').

⁴⁷ Bron: jaarverslagen provincie Zuid-Holland 1854-1920 (in de kern meestal getiteld 'Verslag ... door de Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie Zuid-Holland'), geraadpleegd via CBS Historische Collectie, <https://historisch.cbs.nl/>.

⁴⁸ Bron: jaarverslagen provincie Zuid-Holland 1854-1920 (in de kern meestal getiteld 'Verslag ... door de Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie Zuid-Holland'), geraadpleegd via CBS Historische Collectie, <https://historisch.cbs.nl/>.

⁴⁹ Bron periode 1851-1866: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnsr. 85.1-85.15.

⁵⁰ *Utrechtsche Provinciale en Stads-Courant* ([22 januari 1851 p.2](#)).

⁵¹ *Nieuwe Rotterdamsche Courant* ([7 december 1851 p.2](#)).

⁵² *Utrechtsche Provinciale en Stads-Courant* ([22 januari 1851 p.2](#)).

⁵³ Opmerkelijk is dat de *Utrechtsche Provinciale en Stads-Courant* ([22 januari 1851 p.2](#)) gewag maakt van een wettige bevolking van 8.754 personen (naast een feitelijke bevolking van 8.897 personen).

1861	9.222	9.222	9.115			9.222	9.222
1862	9.263	8.873	8.943			8.873	9.263a 8.873c
1863	9.086	9.086	9.086			9.086	9.086a 9.091c
1864	9.192	9.192	9.192			9.192	9.192
1865	9.296	9.296	9.296			9.296	9.296a 9.297c
1866	9.395	9.395	9.395			9.395	9.395
1867	9.209	9.209	9.209	9.209		9.209	
1868	9.323	9.323	9.323	9.323		9.323	
1869	9.299	9.299	9.299	9.299		9.299	
1870	9.392	9.392	9.392	9.392		9.392 ⁵⁷	
1871	9.361	9.361	9.361	9.361		9.361	
1872	9.463	8.980	9.463	8.980		8.980	
1873	8.933	8.933	8.933	8.933		8.933	
1874	8.967	8.967	8.967	8.967		8.967	
1875	8.982	8.982	8.982	8.982		8.982	
1876	9.117	9.117	9.117	9.117		9.117	
1877	9.299	9.299	9.301	9.301		9.301	
1878	9.359	9.359	9.362	9.362		9.362	
1879	9.425	9.425	9.429	9.429		9.429	
1880	9.669	9.697	9.673	9.697	9.697 ⁵⁸	9.697	
1881	9.817	9.818	9.817	9.817	9.817 ⁵⁹	9.817	
1882	9.981	9.981	9.981	9.981		9.981	
1883	10.099	10.099	10.099	10.099		10.099	
1884	10.396	10.396	10.396	10.396		10.396	
1885	10.642	10.642	10.642	10.642		10.642	
1886	10.978	10.978	10.978	10.978		10.978	
1887	11.281	11.281	11.281	11.281		11.281	
1888	11.519	11.519	11.519	11.519		11.519	
1889	11.784	11.784	11.784	11.784		11.784	
1890	11.892	11.879	11.892	11.879	11.879 ⁶⁰	11.879	
1891	11.900	11.900	11.900	11.900	11.900 ⁶¹	11.900	
1892	11.792	11.792	11.794	11.792		11.792	
1893	11.596	11.596	11.596	11.596		11.596	
1894	11.705	11.705	11.705	11.705		11.705	
1895	11.802	11.802	11.802	11.802		11.802	
1896	11.941	11.941	11.941	11.941		11.941	
1897	11.865	11.865	11.865	11.865		11.865	
1898	11.994	11.994	11.994	11.994		11.994	

⁵⁴ *Dagblad van 's Gravenhage* ([22 mei 1860 p.2](#)).

⁵⁵ Definitieve uitkomst volkstelling. *Nederlandsche Staatscourant* ([5 april 1862 p.7](#)).

⁵⁶ Voorlopige uitkomst volkstelling. *Nederlandsche Staatscourant* ([2 mei 1860 p.6](#)).

⁵⁷ Ter vergelijking: de definitieve uitkomst van de op 1 december 1869 gehouden volkstelling geeft voor Gorinchem een inwoneraantal van 8.876. *Nederlandsche Staatscourant* ([6 juli 1872 p.4](#)).

⁵⁸ *Nederlandsche Staatscourant* ([26 oktober 1880 p.1](#)).

⁵⁹ CBS Historische collectie, [Gemeentelijke documentatie 1880 Gorinchem Zuid-Holland](#).

⁶⁰ *Nederlandsche Staatscourant* ([5 september 1890 p.1](#)).

⁶¹ CBS Historische collectie, [Gemeentelijke documentatie 1880 Gorinchem Zuid-Holland](#).

1899	11.935	11.935	11.935	11.935		11.935	
1900	11.987	11.855	11.987	11.855	11.855 ⁶²	11.855	
1901	11.900	11.901	11.901	11.901	11.901 ⁶³	11.901	
1902	11.927	11.927	11.927	11.927		11.927	
1903	11.863	11.863	11.863	11.863		11.863	
1904	11.839	11.839	11.839	11.839		11.839	
1905	11.727	11.727	11.727	11.727		11.727	
1906	11.881	11.881	11.881	11.881		11.881	
1907	11.973	11.973	11.973	11.973		11.973	
1908	12.011	12.011	12.011	12.011		12.011	
1909	12.268	12.268	12.268	12.268		12.268	
1910	12.199	12.200	12.199	12.200	12.200 ⁶⁴	12.200	
1911	12.078	12.077	12.078	12.078	12.078 ⁶⁵	12.078	
1912	12.055	12.055	12.056	12.056		12.056	
1913	12.138	12.138	12.139	12.139		12.139	
1914	12.182	12.183	12.183	12.183		12.183	
1915	12.272	12.272	12.272	12.272		12.272	
1916	12.387	12.387	12.387	12.387		12.387	
1917	12.492	12.492	12.492	12.492		12.492	
1918	12.683	12.687	12.687	12.687		12.687	
1919	12.710	12.713	12.713	12.713		12.713	
1920	12.608	12.608	12.608	12.608		12.608	
1921	12.729		12.731				

Periode 1921-2023

Vanaf 1921 tot en met 2023 levert het befaamde Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) een ononderbroken reeks jaarlijkse inwoneraantallen van Gorinchem. Ook de gemeente zelf publiceert in deze periode cijfers, maar opnieuw zijn die in eerste instantie eerder 'voorlopig' dan 'definitief'. De cijfers van het in 1899 opgerichte CBS - dé instantie in Nederland die zich met statistische bevolkingsinformatie bezig houdt - accepteren we in beginsel als gezaghebbend.

De rol van de gemeente Gorinchem verschuift aan het eind van deze periode dan ook meer en meer van 'publiceerder van cijfers' naar 'leverancier van cijfers aan het CBS'. Desondanks blijven de gemeentelijke cijfers - zeker als ze gecorrigeerd zijn - niet onbelangrijk. Ze vormen immers de basis voor de statistieken van het CBS.

Verder zijn de jaarwisselingen van 1978-1979 en 1985-1986 de enige waarvoor we hebben gevonden dat een eerder gegeven vuistregel geen opgeld doet. We hebben het dan over het algemene uitgangspunt dat het bevolkingscijfer van 31 december van een jaar gelijkgesteld kan worden met het cijfer voor de dag erna, namelijk 1 januari van het eropvolgende jaar.

Op 31 december 1985 telt Gorinchem 27.217 inwoners, meldt het CBS. Dat we niettemin voor 1 januari 1986 een geheel ander getal (namelijk 28.003) moeten vaststellen, komt door een gemeentelijke herindeling per nieuwjaarsdag 1986. De gemeente Gorinchem krijgt er dan vooral uit het uiterste westen van Gelderland (Dalem) een gebied bij, met de inwoners daarvan. Zo schiet het

⁶² *Nederlandsche Staatscourant* ([25 september 1900 p.6](#)).

⁶³ *CBS Historische collectie*, [Gemeentelijke documentatie 1880 Gorinchem Zuid-Holland](#).

⁶⁴ *Nederlandsche Staatscourant* ([23 januari 1911, bijvoegsel p.3](#)).

⁶⁵ *CBS Historische collectie*, [Gemeentelijke documentatie 1880 Gorinchem Zuid-Holland](#).

Gorcumse inwonertal op het middernachtelijk tijdstip in één klap naar 28.003, in plaats van dat het blijft steken op 27.217.

Zeven jaar eerder leidt eenzelfde herschikking met Schelluinen ook tot een correctie, zij het een kleinere. Gorinchem telt op 31 december 1978 nog 29.002 inwoners, maar na de middernachtelijke grenscorrecties vermindert dat per saldo met vier personen tot 28.998 op 1 januari 1979.

De vindplaats van de diverse Gorcumse bevolkingscijfers is tamelijk gevarieerd.

Voor de periodes 1921-1929, 1931-1935 en 1970-2009 beschikken we over jaarverslagen. Soms zijn die nog uitgebreid en op traditionele leest geschoeid, maar zeker in latere jaren verandert dat en krijgen we te maken met de weinig statistische bevolkingsgegevens meer bevattende modernere (burger)jaarverslagen. Verder kennen we van 1946 tot 1970 nieuwjaarsredes en zogenaamde resumés waar we informatie uit kunnen halen.

Voor de overige jaren uit de periode 1921-2010 moeten we onze toevlucht zoeken tot andere gemeentelijke archiefstukken, zoals begrotingen.

Soms leveren deze bronnen ons meerjarenoverzichten.

Vanaf 2011 vinden we in het Gorcumse archief helemaal geen door de gemeente officieel gepubliceerde inwoneraantallen meer, en moeten we het doen met wat het Centraal Bureau voor de Statistiek ons aanreikt.

Datzelfde CBS biedt ons, zoals gezegd, cijfers voor het gehele tijdperk 1921-2023. Inwoneraantallen uit de periode tot en met 1990 treffen we aan in één papieren document, dat ook online staat. De CBS-bevolkingscijfers van Gorinchem ná 1990 kunnen we meer en meer alleen maar digitaal raadplegen. CBS-StatLine levert ons online de Gorcumse inwoneraantallen vanaf 1942 tot heden.

Tabel 3 geeft een overzicht van de gevonden inwoneraantallen voor de periode 1921-2023. Zoals gezegd accepteren we de cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) als leidend.

Tabel 3. Inwoneraantallen Gorinchem 1921-2023								
Jaar (jaar = x)	Gorinchem jaar- verslag (x-1) ⁶⁶	Gorinchem jaar- verslag (x) ⁶⁷	Gorinchem meer- jaren reeksen ⁶⁸	Gorinchem nieuw- jaarsredes en resumés ⁶⁹	Gorinchem begro- tingen (x+1) ⁷⁰	Andere bron- nen (x)	CBS (x) ⁷¹	Vastgesteld inwoner- aantal, per 1 januari (x)

⁶⁶ Bron: Periode 1921-1930: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 71, 1921-1930, rubriek 16B. Periode 1931-1936: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 85.37. Periode 1971-1976: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 17) Resumé 1970 jaarverslag gemeente Gorinchem 1971-1976. Periode 1977-1992: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 14) Jaarverslag gemeente Gorinchem 1977-1992. Periode 1993-2009 (2004 ontbreekt): RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 15) Jaarverslag gemeente Gorinchem 1993- .

⁶⁷ Bron: Periode 1921-1930: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 71, 1921-1930, rubriek 16B. Periode 1931-1936: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem (archiefr. 2), hoofdstuk 31, volgnr. 85.37. Periode 1971-1976: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 17) Resumé 1970 jaarverslag gemeente Gorinchem 1971-1976. Periode 1977-1992: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 14) Jaarverslag gemeente Gorinchem 1977-1992. Periode 1993-2009 (2004 ontbreekt): RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 15) Jaarverslag gemeente Gorinchem 1993- .

⁶⁸ Bron: Periode 1931-1941: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), dossiernr. 936, memorie van toelichting begroting 1942, p.2. Periode 1941-1946: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretarieearchief (archiefr. 3), dossiernr. 941, memorie van toelichting begroting 1947, p.2. Periode 1946-

1921	12.729	12.677				12.677 ⁷² 12.731 ⁷³	12.677	12.677
1922	13.319	13.317					13.317	13.317
1923	13.763	13.763					13.763	13.763
1924	13.862	13.862					13.862	13.862
1925	13.934	13.938					13.938	13.938
1926	13.943	13.943					13.943	13.943
1927	13.599	13.599					13.599	13.599
1928	13.655	13.653					13.653	13.653
1929	13.755	13.755					13.755	13.755
1930	13.961					13.964 ⁷⁴	13.964	13.964
1931		14.033	14.033			13.985 ⁷⁵ 14.033 ⁷⁶	14.033	14.033
1932		14.170	14.170				14.170	14.170
1933		14.145	14.145				14.145	14.145
1934		14.030	14.030				14.030	14.030
1935		14.160	14.160				14.160	14.160
1936	14.219		14.219				14.219	14.219
1937			14.268				14.268	14.268
1938			14.172		14.172		14.172	14.172
1939			14.433	14.438 ⁷⁷	14.433		14.433	14.433
1940			14.547	14.510 ⁷⁸	14.547 ⁷⁹		14.547	14.547

1963: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 16) Resumé 1963-1969, resumé bij nieuwjaarsrede 31 januari 1964, p.5. Periode 1946-1970: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 17) Resumé 1970 jaarverslag gemeente Gorinchem 1971-1976, resumé bij nieuwjaarsrede 29 januari 1971, p.8. Periode 1946-1975: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 17) Resumé 1970 jaarverslag gemeente Gorinchem 1971-1976, jaarverslag 1975, p.6. Periode 1948-1980: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), dossiernr. 5364, begroting 1981, p.2. Periode 1993-1999: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 15) Jaarverslag gemeente Gorinchem 1993-, statistische jaarbeelden 1997 en 1998. Periode 2001-2007: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 15) Jaarverslag gemeente Gorinchem 1993-, burgerjaarboek Gorinchem 2007.

⁶⁹ Bron: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), (Aanvulling 16) Resumé 1963-1969, (Aanvulling 17) Resumé 1970 jaarverslag gemeente Gorinchem 1971-1976, en (Aanvulling 18) Nieuwjaarsrede burgemeester Van Rappard 1940-1971 met bijbehorend resumé 1958-1962.

⁷⁰ Bron: RAG, Gemeentebestuur Gorinchem Secretariearchief (archiefr. 3), dossiernrs. 932-941, begrotingen en memories van toelichting.

⁷¹ Bron: CBS Historische collectie, [Gemeentelijke documentatie 1880 Gorinchem Zuid-Holland](#) en CBS StatLine, Bevolkingsontwikkeling; levend geboren en overleden en migratie Gorinchem, <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/37259ned/table?dl=95BE6> (geraadpleegd 19 september 2023).

⁷² Statistiek van Nederland no. 342. Volkstelling 31 december 1920. Plaatselijke indeeling, bewoonde en onbewoonde huizen, bewoonde schepen en wagens ('s-Gravenhage 1922) [96](#). Deze definitieve uitkomst bedraagt 100 personen meer dan de voorlopige uitkomst (12.577), zoals gepubliceerd in de *Nederlandsche Staatscourant* ([18 april 2012, nr.74, bijvoegsel, p.15](#)).

⁷³ *Verslag van de Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie Zuid-Holland* (z.p. z.j.), Tweede gedeelte, hoofdstuk 1, [p.3](#).

⁷⁴ *Statistiek van Nederland. Statistiek van den loop der bevolking van Nederland over het jaar 1930* ('s Gravenhage 1931) [16-17](#).

⁷⁵ *Statistiek van Nederland. Statistiek van den loop der bevolking van Nederland over het jaar 1930* ('s Gravenhage 1931) [16-17](#).

⁷⁶ *Statistiek van Nederland. Volkstelling 31 december 1930, deel I* ('s Gravenhage 1932) [83](#).

⁷⁷ Nieuwjaarsrede 26 januari 1940, p.5.

⁷⁸ Nieuwjaarsrede 26 januari 1940, p.5.

1941			14.739		14.739		14.739	14.739
1942			14.647		14.647		14.647	14.647
1943			14.611		14.611		14.611	14.611
1944			14.767				14.767	14.767
1945			15.147		15.146 ⁸⁰ 15.147		15.139	15.139
1946			14.830	14.830 ⁸¹	14.830		14.830	14.830
1947			15.163	15.163 ⁸² 15.165 ⁸³	15.165 ⁸⁴		15.163	15.163
1948			15.510	15.507 ⁸⁵ 15.511 ⁸⁶			15.510	15.510
1949			15.650	15.650 ⁸⁷			15.650	15.650
1950			15.881				15.881	15.881
1951			16.215				16.215	16.215
1952			16.894				16.894	16.894
1953			17.498				17.498	17.498
1954			17.879				17.879	17.879
1955			18.272				18.272	18.272
1956			18.718				18.718	18.718
1957			19.306				19.306	19.306
1958			19.633				19.633	19.633
1959			20.291				20.291	20.291
1960			20.898				20.898	20.898
1961			21.573				21.573	21.573
1962			22.085				22.085	22.085
1963			22.479 ⁸⁸ 22.480 ⁸⁹	22.480 ⁹⁰			22.480	22.480
1964			22.841 ⁹¹ 22.844 ⁹²	22.841 ⁹³			22.844	22.844
1965			23.437				23.437	23.437
1966			24.281				24.281	24.281
1967			24.786				24.786	24.786
1968			24.778				24.778	24.778
1969			25.162				25.162	25.162
1970			26.380	26.380 ⁹⁴			26.380	26.380

⁷⁹ De memorie van toelichting bij de begroting voor 1940 (p.5) geeft een inwoneraantal van 14.530.

Waarschijnlijk is dit bedoeld als raming, maar is verzuimd om de toevoeging 'geraamd' af te drukken.

⁸⁰ Begroting 1945, omslag, en bijbehorende memorie van toelichting, omslag.

⁸¹ Nieuwjaarsrede 31 januari 1947, p.12.

⁸² Nieuwjaarsrede 6 februari 1948, p.19.

⁸³ Nieuwjaarsrede 31 januari 1947, p.12.

⁸⁴ Begroting 1947, omslag.

⁸⁵ Nieuwjaarsrede 6 februari 1948, p.19.

⁸⁶ Nieuwjaarsrede 2 februari 1949, p.12.

⁸⁷ Nieuwjaarsrede 2 februari 1949, p.12.

⁸⁸ Resumé bij nieuwjaarsrede 31 januari 1964, p.5.

⁸⁹ Resumé bij nieuwjaarsrede 29 januari 1971, p.8, jaarverslag 1975, p.6, begroting 1981, p.2.

⁹⁰ Resumé bij nieuwjaarsrede 31 januari 1964, p.1.

⁹¹ Resumé bij nieuwjaarsrede 31 januari 1964, p.5.

⁹² Resumé bij nieuwjaarsrede 29 januari 1971, p.8, jaarverslag 1975, p.6, begroting 1981, p.2.

⁹³ Resumé bij nieuwjaarsrede 31 januari 1964, p.1.

1971		26.972	26.970 ⁹⁵ 26.972 ⁹⁶	26.972 ⁹⁷			26.972	26.972
1972	27.698 ⁹⁸	27.700	27.700				27.700	27.700
1973	27.881	27.880	27.880				27.880	27.880
1974	27.829	27.827	27.827				27.827	27.827
1975	27.821	27.822	27.822				27.822	27.822
1976	28.337 ⁹⁹	28.337	28.337				28.337	28.337
1977	28.539	28.539	28.539				28.539	28.539
1978	28.860	28.859	28.859				28.859	28.859
1979	29.002	29.002	28.998				28.998	28.998
1980	28.980	28.957	28.957				28.957	28.957
1981	28.858	28.856					28.856	28.856
1982	28.484	28.484					28.484	28.484
1983	28.021	28.021					28.021	28.021
1984	27.538	27.538					27.538	27.538
1985	27.339 ¹⁰⁰	27.340					27.340	27.340
1986	27.998 ¹⁰¹	28.003					28.003	28.003
1987	28.016	28.017					28.016	28.016
1988	27.942	27.942					27.942	27.942
1989	28.161	28.222					28.222	28.222
1990	28.700	28.700					28.700	28.700
1991	28.911	28.911					28.911	28.911
1992	29.505	29.505					29.505	29.505
1993	30.106		30.106				30.106	30.106
1994		31.090	31.090				31.090	31.090
1995	31.677	31.677	31.677 ¹⁰² 31.689 ¹⁰³				31.689	31.689
1996	32.084		32.066				32.066	32.066
1997		32.573 ¹⁰⁴	32.573 ¹⁰⁵ 32.575 ¹⁰⁶				32.573	32.573
1998		32.654 ¹⁰⁷	32.654 ¹⁰⁸				32.654	32.654

⁹⁴ Resumé bij nieuwjaarsrede 29 januari 1971, p.4.

⁹⁵ Begroting 1981, p.2.

⁹⁶ Resumé bij nieuwjaarsrede 29 januari 1971, p.8, jaarverslag 1975, p.6.

⁹⁷ Resumé bij nieuwjaarsrede 29 januari 1971, p.4.

⁹⁸ Dit jaarverslag maakt eveneens melding van een inwoneraantal van 27.700, maar dat berust kennelijk op een foutieve optelling; 13.862 mannen en 13.836 vrouwen maakt samen 27.698.

⁹⁹ Dit jaarverslag maakt eveneens melding van een inwoneraantal van 28.336, maar dat berust wellicht op een typefout.

¹⁰⁰ Dit jaarverslag maakt eveneens melding van een inwoneraantal van 27.399, maar dat berust kennelijk op een foutieve optelling; 13.296 mannen en 14.043 vrouwen maakt samen 27.339.

¹⁰¹ Dit cijfer is inclusief grenswijziging. Het inwoneraantal exclusief grenswijziging bedraagt 27.217.

¹⁰² Statistisch jaarbeeld 1997, p.8.

¹⁰³ Statistisch jaarbeeld 1998, p.8.

¹⁰⁴ Volgens jaarverslag 1999.

¹⁰⁵ Statistisch jaarbeeld 1998, p.8.

¹⁰⁶ Statistisch jaarbeeld 1997, p.8.

¹⁰⁷ Volgens jaarverslagen 1999 en 2000.

¹⁰⁸ Statistisch jaarbeeld 1998, p.8.

			32.655 ¹⁰⁹					
1999		33.236 ¹¹⁰	33.248				33.248	33.248
2000	33.578	33.578 ¹¹¹					33.602	33.602
2001	33.974	33.994	33.994				33.994	33.994
2002	34.347	34.324	34.324				34.324	34.324
2003	34.470	34.470	34.470				34.509	34.509
2004	34.627	34.627 ¹¹²	34.627				34.623	34.623
2005	34.500	34.500 ¹¹³	34.352				34.352	34.352
2006	34.232	34.232	34.250				34.250	34.250
2007	34.281	34.250	34.281				34.288	34.288
2008	34.288	34.475					34.472	34.472
2009	34.555	34.555					34.554	34.554
2010	34.689						34.663	34.663
2011							34.895	34.895
2012							35.083	35.083
2013							35.128	35.128
2014							35.242	35.242
2015							35.338	35.338
2016							35.260	35.260
2017							35.755	35.755
2018							36.284	36.284
2019							36.682	36.682
2020							37.022	37.022
2021							37.410	37.410
2022							37.632	37.632
2023							38.461	38.461

Nadere studie

Bij de betrouwbaarheid van de gevonden / gekozen Gorcumse bevolkingscijfers kunnen meerdere legitieme vragen worden gesteld. Nadere studie zal nodig zijn om hierover meer duidelijkheid te verkrijgen. Met name de geconstateerde onzekerheden voor de periode 1795-1920 roepen om een vervolgonderzoek. Daarin dient onder meer te worden ingegaan op het vaststellen van de definitie van het begrip 'inwoner'. Dat is van belang om te voorkomen dat we 'appels met peren gaan vergelijken' - een kwestie waar we in de onderhavige studie nauwelijks aandacht aan hebben besteed. Ook het helder maken van in welke mate er in de gevonden cijfers sprake is van over- of onderregistratie van inwoners mag in een nadere beschouwing niet ontbreken.

Grafiek

Verwerkt in een grafiek geven de gevonden / gekozen cijfers voor de ontwikkeling van het inwonertal van Gorinchem het volgende beeld.

¹⁰⁹ Statistisch jaarbeeld 1997, p.8.

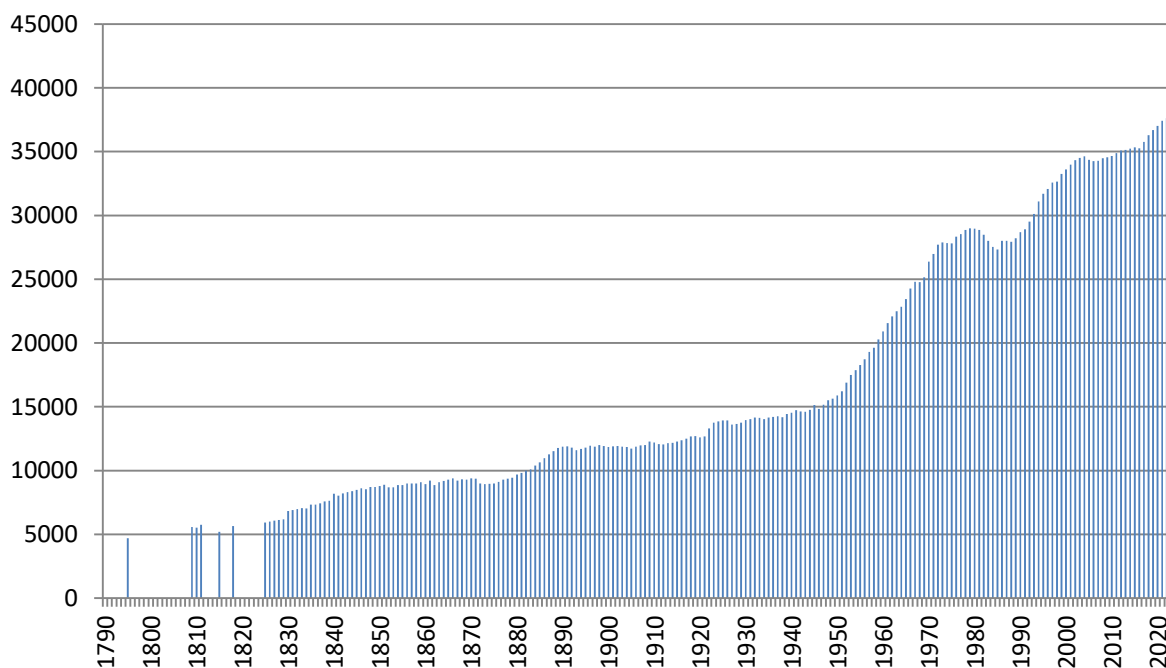
¹¹⁰ 33.248 volgens jaarverslag 2001.

¹¹¹ 33.602 volgens jaarverslag 2001.

¹¹² Volgens jaarverslag 2005.

¹¹³ 34.352 volgens jaarverslag 2006.

Grafiek 1. Ontwikkeling inwoneraantal Gorinchem 1795-2023

Bron: Barend Bode, Ontwikkeling inwoneraantal Gorinchem 1795-2023 (Giessenburg 2023).

Eindtabel

Op basis van de hierboven gevonden / gekozen cijfers komen we tot de volgende 'eindtabel'.

Tabel 4. Inwoneraantallen Gorinchem 1795-2023

Jaar	Inwoneraantal	Peildatum
1795	4.969	oktober
1796		
1797		
1798		
1799		
1800		
1801		
1802		
1803		
1804		
1805		
1806		
1807		
1808		
1809	5.583	maart/april
1810	5.523	onbekend
1811	5.762	onbekend
1812		

1813		
1814		
1815	5.196	februari
1816		
1817		
1818	5.658	onbekend
1819		
1820		
1821		
1822		
1823		
1824		
1825	5.895	1 januari
1826	5.995	1 januari
1827	6.077	1 januari
1828	6.117	1 januari
1829	6.167	1 januari
1830	6.834	1 januari
1831	6.907	1 januari
1832	6.990	1 januari
1833	7.051	1 januari
1834	7.027	1 januari
1835	7.325	1 januari
1836	7.336	1 januari
1837	7.441	1 januari
1838	7.573	1 januari
1839	7.643	1 januari
1840	8.199	1 januari
1841	8.047	1 januari
1842	8.213	1 januari
1843	8.321	1 januari
1844	8.376	1 januari
1845	8.478	1 januari
1846	8.612	1 januari
1847	8.533	1 januari
1848	8.703	1 januari
1849	8.718	1 januari
1850	8.780	1 januari
1851	8.897	1 januari
1852	8.695	1 januari
1853	8.687	1 januari
1854	8.869	1 januari
1855	8.856	1 januari
1856	8.986	1 januari
1857	9.000	1 januari
1858	8.992	1 januari
1859	9.102	1 januari
1860	8.943	1 januari
1861	9.222	1 januari
1862	8.873	1 januari

1863	9.086	1 januari
1864	9.192	1 januari
1865	9.296	1 januari
1866	9.395	1 januari
1867	9.209	1 januari
1868	9.323	1 januari
1869	9.299	1 januari
1870	9.392	1 januari
1871	9.361	1 januari
1872	8.980	1 januari
1873	8.933	1 januari
1874	8.967	1 januari
1875	8.982	1 januari
1876	9.117	1 januari
1877	9.301	1 januari
1878	9.362	1 januari
1879	9.429	1 januari
1880	9.697	1 januari
1881	9.817	1 januari
1882	9.981	1 januari
1883	10.099	1 januari
1884	10.396	1 januari
1885	10.642	1 januari
1886	10.978	1 januari
1887	11.281	1 januari
1888	11.519	1 januari
1889	11.784	1 januari
1890	11.879	1 januari
1891	11.900	1 januari
1892	11.792	1 januari
1893	11.596	1 januari
1894	11.705	1 januari
1895	11.802	1 januari
1896	11.941	1 januari
1897	11.865	1 januari
1898	11.994	1 januari
1899	11.935	1 januari
1900	11.855	1 januari
1901	11.901	1 januari
1902	11.927	1 januari
1903	11.863	1 januari
1904	11.839	1 januari
1905	11.727	1 januari
1906	11.881	1 januari
1907	11.973	1 januari
1908	12.011	1 januari
1909	12.268	1 januari
1910	12.200	1 januari
1911	12.078	1 januari
1912	12.056	1 januari

1913	12.139	1 januari
1914	12.183	1 januari
1915	12.272	1 januari
1916	12.387	1 januari
1917	12.492	1 januari
1918	12.687	1 januari
1919	12.713	1 januari
1920	12.608	1 januari
1921	12.677	1 januari
1922	13.317	1 januari
1923	13.763	1 januari
1924	13.862	1 januari
1925	13.938	1 januari
1926	13.943	1 januari
1927	13.599	1 januari
1928	13.653	1 januari
1929	13.755	1 januari
1930	13.964	1 januari
1931	14.033	1 januari
1932	14.170	1 januari
1933	14.145	1 januari
1934	14.030	1 januari
1935	14.160	1 januari
1936	14.219	1 januari
1937	14.268	1 januari
1938	14.172	1 januari
1939	14.433	1 januari
1940	14.547	1 januari
1941	14.739	1 januari
1942	14.647	1 januari
1943	14.611	1 januari
1944	14.767	1 januari
1945	15.139	1 januari
1946	14.830	1 januari
1947	15.163	1 januari
1948	15.510	1 januari
1949	15.650	1 januari
1950	15.881	1 januari
1951	16.215	1 januari
1952	16.894	1 januari
1953	17.498	1 januari
1954	17.879	1 januari
1955	18.272	1 januari
1956	18.718	1 januari
1957	19.306	1 januari
1958	19.633	1 januari
1959	20.291	1 januari
1960	20.898	1 januari
1961	21.573	1 januari
1962	22.085	1 januari

1963	22.480	1 januari
1964	22.844	1 januari
1965	23.437	1 januari
1966	24.281	1 januari
1967	24.786	1 januari
1968	24.778	1 januari
1969	25.162	1 januari
1970	26.380	1 januari
1971	26.972	1 januari
1972	27.700	1 januari
1973	27.880	1 januari
1974	27.827	1 januari
1975	27.822	1 januari
1976	28.337	1 januari
1977	28.539	1 januari
1978	28.859	1 januari
1979	28.998	1 januari
1980	28.957	1 januari
1981	28.856	1 januari
1982	28.484	1 januari
1983	28.021	1 januari
1984	27.538	1 januari
1985	27.340	1 januari
1986	28.003	1 januari
1987	28.016	1 januari
1988	27.942	1 januari
1989	28.222	1 januari
1990	28.700	1 januari
1991	28.911	1 januari
1992	29.505	1 januari
1993	30.106	1 januari
1994	31.090	1 januari
1995	31.689	1 januari
1996	32.066	1 januari
1997	32.573	1 januari
1998	32.654	1 januari
1999	33.248	1 januari
2000	33.602	1 januari
2001	33.994	1 januari
2002	34.324	1 januari
2003	34.509	1 januari
2004	34.623	1 januari
2005	34.352	1 januari
2006	34.250	1 januari
2007	34.288	1 januari
2008	34.472	1 januari
2009	34.554	1 januari
2010	34.663	1 januari
2011	34.895	1 januari
2012	35.083	1 januari

2013	35.128	1 januari
2014	35.242	1 januari
2015	35.338	1 januari
2016	35.260	1 januari
2017	35.755	1 januari
2018	36.284	1 januari
2019	36.682	1 januari
2020	37.022	1 januari
2021	37.410	1 januari
2022	37.632	1 januari
2023	38.461	1 januari
Bron: Barend Bode, Ontwikkeling inwoneraantal Gorinchem 1795-2023 (Giessenburg 2023).		

© 2023 Barend Bode, Giessenburg